ность в выборе способов достижения образовательного результата, осуществление рефлексии на всех этапах учебной деятельности, создание ситуации успеха для поддерживания высокого уровня мотивации.

Список использованных источников

1. Вейдт, В. П. Формирование профессионального тезауруса педагога: от теории к практике : монография / В. П. Вейдт ; под науч. ред. Т. Б. Гребенюк. – Калининград : Изд-во Калининградского областного института развития образования, 2016. – 180 с.
2. Лантюхова, Н. Н. Термин: определение понятия и его сущностные признаки / Н. Н. Лантюхова, О. В. Загоровская, Т. А. Литвинова // Вестник Воронежского института ГПС МЧС России. – 2013. – № 1. – С. 42–45.
3. Кошкина, Е. А. Развитие терминологии отечественной дидактики (начало XVIII – начало XX вв.): дис. … д-ра пед. наук : 13.00.01 / Е. А. Кошкина. – СПб., 2016. – 474 л.
4. Кашлев, С. С. Интерактивные методы обучения. Учебно-методическое пособие / С. С. Кашлев. – Минск : ТетраСистемс, 2013. – 224 с.

УДК [37. 016 : 811. 161. 3] – 056. 263

АСАБЛІВАСЦІ ВЫВУЧЭННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ДЗЕЦЬМІ З ПАРУШЭННЕМ СЛЫХУ

А. Г. Міхалевіч

УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка», г. Мінск, Беларусь, e-mail: 23091963e@mail.ru

У артыкуле разглядаюцца метадычныя прыёмы, сродкі і спосабы вывучэння беларускай мовы дзецьмі з парушэннем слыху. Тут жа даюцца метадычныя рэкамендацыі да навучання згаданай катэгорыі школьнікаў беларускамоўнай літарна-гукавой сістэме, граматычнаму ладу, лексікалогіі праз параўнанне з рускамоўнымі з’явамі.

Ключавыя словы: граматычны лад, дзеці з парушэннем слыху, лексічны запас, літарна-гукавая сістэма, метадычны прыём.

У вучэбны план другога аддзялення спецыяльнай агульнаадукацыйнай школы (спецыяльнай агульнаадукацыйнай школы-інтэрната) для дзяцей з парушэннем слыху на II і III ступенях агульнай сярэдняй адукацыі ў адпаведнасці з Пастановай Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь (№ 127 ад 09.06.2021 г.) уведзена сярод іншых (рускай і жэставай) трэцяя лінгвістычная дысцыпліна – беларуская мова. Яе вывучэнне адыгрывае істотную ролю ў фарміраванні нацыянальнай самасвядомасці, выхаванні лепшых грамадзянскіх якасцей дзяцей. Для рэалізацыі асноўнай мэты – засваенне школьнікамі беларускамоўных лінгвістычных асаблівасцей – дзецьмі з парушэннем слыху вывучаюцца наступныя аспекты: а) літарна-гукавая сістэма, што прадугледжвае авалоданне асновамі

фанетыкі, арфаэпіі, акцэнталогіі, арфаграфіі роднай мовы; б) граматычныя лад (засваенне спецыфічных граматычных форм назоўнікаў, прыметнікаў, лічэбнікаў, займеннікаў і дзеясловаў, службовых часцін мовы ў параўнанні з рускамоўнымі); в) беларускамоўны слоўнік (папаўненне лексічнага запасу); г) кампаненты звязнага маўлення, а таксама напісанне дзелавых папер.

Пры навучанні беларускай мове неабходна зыходзіць з патрэб і інтарэсаў вучняў. Так, ілюстрацыйны матэрыял павінен быць ў першую чаргу зразумелым і цікавым і выступаць сродкам фарміравання маўленчай дзейнасці і сацыялізацыі згаданай катэгорыі школьнікаў. Акрамя таго, навучанне роднай мове належыць арганізоўваць з улікам асаблівасцей псіхафізічнага развіцця і магчымасцей вучняў, паколькі для дзяцей з парушэннем слыху школьнае навучанне пачынаецца ва ўмовах маўленчага недаразвіцця і звязаных з ім асаблівасцей пазнавальнай дзейнасці, што адлюстроўваецца на іх паводзінах, ступені актыўнасці, схільнасці да пэўных відаў дзейнасці і г. д. (пра гэта гл., напрыклад: [1, с. 90–97]). Для паспяховага вывучэння беларускай мовы дзецьмі з парушэннем слыху неабходна таксама стварыць прыймальныя ўмовы для ўспрыняцця маўлення. Менавіта таму тут павінны мець месца праца па развіцці навыкаў чытання з губ і спецыяльныя практыкаванні па тэхніцы маўлення. Варта адзначыць і спецыфічную ролю наглядных сродкаў, якія павінны пабуджаць дзяцей з парушэннем слыху да маўленчых зносін.

Навучанне беларускай мове дзяцей з парушэннем слыху варта пачынаць з фанетыкі, арфаэпіі і арфаграфіі, паколькі веданне гэтага матэрыялу будзе садзейнічаць далейшаму паспяховаму засваенню лінгвістычных правіл. Пры гэтым настаўніку варта звярнуць увагу на правілы вымаўлення беларускамоўных гукаў, якіх няма ў рускай мове: [ў], якому ў рускай мове адпавядаюць гукі [***в***] або [***л***], што перадаецца і на пісьме (параўн.: рус. правда, волк – бел. праўда, воўк); афрыкат [***дз’***], [***дж***]; працяжнага шчыліннага [***г***], у рускай жа мове ён выбухны (змычны); зацвярдзелых [***р***], [***ж***], [***ш***], [***дж***], [***ч***], [***ц***]; цвёрдых [***б***], [***п***], [***в***], [***ф***], [***м***] на канцы слоў; падоўжаных [***з’***], [***с’***], [***дз’***], [***ц’***], [***л’***], [***н’***], [***ж***], [***ш***], [***ч***], якія перадаюцца на пісьме падвоеным напісаннем літар; прыстаўных (пратэтычных) зычных [***в***], [***г***] і галосных [***і***], [***а***]; спалучэння [***шч***] і інш. Вывучэнне дадзенага матэрыялу ўключае і такія тэмы, як «Галосныя і зычныя гукі і літары», «Націскныя і ненаціскныя галосныя», «Звонкія і глухія зычныя»«Мяккасць зычных і яе абазначэнне на пісьме», «Склад», «Націск»і інш. Каб дзеці з парушаным слыхам змаглі засвоіць матэрыял і карыстацца ім ў практычнай дзейнасці, ім варта прапанаваць выкананне практыкаванняў тыпу: а) правільна (з улікам арфаэпічных нормаў) прачытаць словы (словазлучэнні, сказы, тэкст), назваць у іх спецыфічныя для беларускай мовы гукі; б) з ліку прапанаваных па-беларуску і па-руску запісаных слоў знайсці беларускамоўныя, адзначыць у іх «асаблівыя» гукі; в) у пераліку прапанаваных для аналізу слоў (словазлучэнняў, сказаў, тэксту) знайсці словы з пэўным гукам. Пры выпрацоўцы ўменняў у вучняў правільна вымаўляць словы настаўніку варта звярнуць увагу і на захаванне акцэнталагічных норм. Асабліва гэта датычыцца тых славянскіх і запазычаных лексем (часцей на-

зоўнікаў, прыметнікаў, дзеясловаў і прыслоўяў), якія адрозніваюцца ў рускай і беларускай мовах месцам націску. Напрыклад: *ар**е**ст* (бел. ***а**рышт*), *в**е**рба* (бел. *вярб**а***), *в**о**лосы* (бел. *валас**ы***), *горяч**о*** (бел. *г**о**рача*), *доход**и**ть* (бел. *дах**о**дзіць*), *д**е**вятеро* (бел. *дзяв**я**цера*), ***и**мя* (бел. *ім**я***), *кро**и**ть* (бел. *кр**о**іць*), *м**а**лый* (бел. *мал**ы***), *н**а**спех* (бел. *насп**е**х*), *н**е**который* (бел. *некат**о**ры*), *нест**и*** (бел. *н**е**сці*) і інш. Прычым гэта могуць словы як з аднолькавым, так і розным лексічным значэннем. Напрыклад: бел. *к**а**ра* (рус. *наказание, возмездие*) – *кар**а*** (рус. *кора*); *кар**а**лі* (рус. *бусы, монисто, ожерелье*) – *карал**і*** (рус. *короли*); *л**ю**бы* (рус. *милый, любимый*) – *люб**ы*** (рус. *любой*).

Параўнальны падыход выкарыстоўваецца таксама пры вывучэнні вучнямі з парушэннем слыху і беларускага правапісу. Паколькі на папярэдніх уроках ужо праводзіўся гука-літарны аналіз слоў, пастаянна звярталася ўвага на называнне галосных і зычных гукаў і абазначэнне іх на пісьме, вучні ўжо павінны ўмець пісаць беларускамоўныя літары ***І і, Дж дж, Дз дз, ў*** і надрадковы знак **апостраф** ('). Таму вывучэнне арфаграфіі на дадзеным этапе зводзіцца да засваення асноўных правіл правапісу галосных ***о, э, у, а, ы*** пасля зацвярдзелых, а таксама пасля літар д, т; ***о, э – а; е, ё – я; у – ў*** (у нескладовага); ***д – дз, т – ц***; ***падоўжаных зычных; мяккага знака*** (змякчальнага і раздзяляльнага) ***і апострафа; звонкіх зычных на канцы слоў і ў сярэдзіне слоў перад глухімі зычнымі***. Практычнае засваенне вучнямі дадзеных правіл павінна абапірацца на веданне фанетыкі: каб дзеці з парушаным слыхам змаглі правільна напісаць слова, яны павінны перш за ўсё яго правільна вымавіць (магчыма, з дапамогай настаўніка), затым параўнаць вымаўленне і напісанне з рускамоўным варыянтам і запомніць. Таму асабліва частымі тут з'яўляюцца практыкаванні і заданні на тлумачэнне правапісу пэўнай літары ў правільна напісаным слове (як варыянт – знойдзенай памылкі ў няправільным варыянце) ці ўстаўленай самастойна вучнямі літары як арфаграмы.

Засваенне дзецьмі з парушэннем слыху лексікі беларускай мовы вядзецца таксама нярэдка пра параўнанне з рускамоўнымі эквівалентамі. Тут разглядаюцца словы розных тэматычных груп, якія выкарыстоўваюцца як у паўсядзённым жыцці вучняў (напрыклад: Сям'я. Кватэра. Школа. Чалавек. Здароўе. Прадукты харчавання. Жывёлы і інш.), так і накіраваныя на ўзбагачэнне іх грамадскага, сацыяльнага вопыту (Дзяржава. Прамысловасць. Культура. Мастацтва і інш.). Вялікая ўвага тут павінна надавацца фармальна, але не семантычна тоесным у беларускай і рускай мовах словам тыпу краска (у беларускай мове гэта кветка, рускамоўная ж лексема мае беларускамоўны *аналаг – фарба*), *нядзеля – неделя* і г. д. Варта звярнуць увагу тут і на значэнне слоў, абсалютна розных па графічнай форме ў беларускай і рускай мовах (напрыклад: *вавёрка – белка*, назвы месяцаў, дзён тыдня, ягад і г. д.), таксама сінонімаў (*смелы – адважны*), антонімаў (*добры – дрэнны*), амонімаў (*ручка – прылада для пісьма*, ручка – памяншальна-ласкальная форма слова рука), паронімаў (*адрасат – адрасант*).

Больш паспяховаму засваенню беларускамоўнай лексікі будзе садзейнічаць вядзенне школьнікамі руска-беларускага і беларуска-рускага слоўнікаў.

Пэўныя цяжкасці выклікае ў дзяцей з парушэннем слыху вывучэнне марфалогіі беларускай мовы, і асабліва самастойных часцін мовы. Шляхам параўнання з рускамоўнымі варыянтамі вучні павінны засвоіць канчаткі назоўнікаў I скланення ў давальным і месным склонах адзіночнага ліку, выбар якіх, як вядома, залежыць ад тыпу асновы, і асабліва з асновай на заднеязычныя г, к, х (напрыклад: **бел.** *кніга – кнізе*, *рука – руцэ*, *рэспубліка – рэспубліцы*, *муха – мусе*; **рус.** *книге, руке, республике, мухе*); II скланення ў родным і месным склонах (**бел.** *вецер – ветру, на ветры;* **рус.** *ветра, на ветру*); прыметнікаў і дзеясловаў (**бел.** *добры (-ае, -ыя)* – **рус.** *добрый (-ое, -ые)*; **бел.** *чытае, чытаюць, сядзіць, сідзяць* – **рус.** *читает, читают, сидит,сидят*); правільныя граматычныя формы лічэбнікаў і займеннікаў; нязменных і зменных форм дзеясловаў; службовых часцін мовы; адметнасці простага і складанага сказаў.

Пры развіцці ў дзяцей з парушаным слыхам навыкаў звязнага маўлення настаўніку належыць звярнуць увагу на выпрацоўку ўменняў слухаць і разумець сэнс тэкстаў розных жанраў беларускай літаратуры (апавяданняў, вершаў, паданняў, скорагаворак, загадак, пацешак, казак і інш.), адказваць на пастаўленыя пытанні і самім іх фармуляваць, рабіць пераказ больш аб’ёмных тэкстаў, выказваць сваю думку, меркаванне, ствараць уласнае выказванне і г. д.

Вывучэнне школьнікамі згаданых аспектаў беларускай мовы вядзецца з шырокім выкарыстаннем тэхналогій камунікатыўнай візуалізацыі, развіцця маўленча-мысліцельнай дзейнасці, калектыўнага спосабу навучання, узбуйнення дыдактычных адзінак і іншых разнастайных метадычных прыёмаў.

Такім чынам, у станаўленні дзіцяці з парушэннем слыху як грамадзяніна нашай краіны вялікую ролю адыгрывае вывучэнне сярод іншых прадметаў беларускай мовы, і асабліва яе фанетыкі, арфаэпіі, акцэнтуацыі, арфаграфіі, лексікалогіі і граматыкі.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Сурдопедагогика : учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений / И. Г. Багрова [и др.]; под ред. Е. Г. Речицкой. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – 655 с.

УДК 378.147

РЭАЛІЗАЦЫЯ КАМПЕТЭНТНАСНАГА ПАДЫХОДУ Ў ПРАЦЭСЕ ВЫКЛАДАННЯ ДЫСЦЫПЛІН МУЗЫЧНА-ЭСТЭТЫЧНАГА ЦЫКЛА НА ФАКУЛЬТЭЦЕ ПАЧАТКОВАЙ АДУКАЦЫІ

С. М. Пацкевіч, А. С. Бойка

УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка», г. Мінск, Беларусь, e-mail: smpackevich@gmail.com, elena.st.boyko@gmail.com

У артыкуле разглядаецца сутнасць кампетэнтнаснага падыходу ў прафесійнай падрыхтоўцы спецыялістаў. Раскрываюцца